

Pot semblar un accident

La novel·la negra i la transformació dels Països Catalans
1999-2010

Sebastià Bennasar

Pot semblar un accident

La novel·la negra i la transformació
dels Països Catalans
1999-2010

Meteorα

Pot semblar un accident

© Sebastià Bennasar Llobera, 2011

Reservats tots els drets d'edició per
© Editorial Meteora SL
Gran Via de les Corts Catalanes, 794, ent. 1a
08013 Barcelona
Tel. 93 265 56 54 Fax 93 265 11 16
www.editorialmeteora.cat
contacte@editorialmeteora.com

Primera edició: març de 2011

ISBN: 978-84-92874-34-7

Dip. Leg.: B.9461-2011

Disseny de la coberta: Eduard Serra

Impress a Liberdúplex, Sant Llorenç d'Hortons

SENSE L'AUTORITZACIÓ ESCRITA DE L'EDITOR, QUEDA RIGOROSAMENT PROHIBIDA,
SOTA LES SANCIONS ESTABLERTES PER LA LLEI, LA REPRODUCCIÓ TOTAL O PARCIAL
D'AQUESTA OBRA A TRAVÉS DE QUALSEVOL PROCEDIMENT MECÀNIC O ELECTRÒNIC,
INCLOENT-HI LA REPROGRAFIA, LA DIFUSIÓ PER XARXES TELEMÀTIQUES
I LA DISTRIBUCIÓ D'EXEMPLARS D'AQUESTA EDICIÓ
MITJANÇANT LLOGUER O PRÉSTEC PÚBLICS.

•Pròleg•

Una dècada prodigiosa

La novel·la negra en català ja té una tradició pròpia. Aquesta primera dècada del segle XXI ha estat la més reeixida i prolífica que es coneix a casa nostra. La revifalla editorial publicant nombrosos títols de gènere negre i policíac en català, a més de l'aparició de col·leccions, premis, centres de difusió, exposicions i festivals, són alguns dels motius per gaudir d'aquesta afirmació.

De fet, bona part del que dic ho he llegit en aquest llibre que teniu entre mans. Sota el títol *Pot semblar un accident: la novel·la negra i la transformació dels Països Catalans (1999-2010)*, se'ns ofereix una visió històrica, sociològica, periodística i antropològica del que ha suposat tota aquesta gènesi. I és que l'interval temporal no pot ser més encertat: tot parteix de la crisi de finals dels noranta i rubrica l'any 2010, on de manera diàfana se'ns explica «com» i «per què» el gènere negre a casa nostra s'ha convertit en una de les fórmules narratives de major èxit.

Si analitzem fil per randa l'índex publicat al final del llibre, una de les primeres coses que ens crida l'atenció és que s'ha recollit tot aquest procés de mutació i els canvis que l'han originat. Sebastià Bennasar ens ofereix un encertat assaig dividit en divuit epígrafs on destaquen per damunt de tot aspectes temàtics i geogràfics: des de l'epicentre barceloní amb la transformació d'espais i personatges, passant per la novel·la negra a les Illes fins arribar als interessants nous

espais rurals que conformen tot un entramat laberíntic ben interessant del que s'ha anat publicant. D'altra banda, és a través dels epígrafs temàtics on sobresurten bona part de les problemàtiques que se'ns planteja i li serveix a l'autor per justificar bona part de les raons que la novel·la negra sigui una de les fórmules narratives en millor forma: des de la seva vessant social –la més insistent– instaurada ja sota tot tipus de trames i pretextos, l'heterogeneïtat dels temes tractats i l'aparició de nous tipus de personatges, particularitzant amb qüestions més particulars com l'urbanisme salvatge, les perifèries i centralitats, la no ficció, la internacionalització dels conflictes, el revisionisme històric, els models televisius i periodístics, els viatges exteriors i interiors, les nits vampíriques, la violència postapocalíptica i l'altre costat de la llei constitueixen tota una amalgama de temes i pretextos que justifiquen bona part de tot el treball.

Per tal de dur-lo a terme, l'escriptor posa en solfa –amb rigor i ordre– les anècdotes, l'anàlisi dels continguts on sobresurten bona part dels entramats que ens interessen als lectors. Al llarg de les pàgines que segueixen trobareu una enorme quantitat d'informació que maneja l'autor no només pel que fa al nombre de novel·les sinó per la interessant aportació de ressenyes i entrevistes que complementen els escrits. Val a dir que bona part d'aquests escrits provenen de la vessant periodística de Sebastià Bennasar, que du vora una dècada promocionant a diversos mitjans tota l'actualitat del gènere negre en català.

Però encara hi ha més aspectes a destacar: en primer lloc voldria incidir en el darrer apartat que complementa i mostra la serietat i laboriositat del treball per a futurs investigadors. Precisament aquest darrer epígraf, a la vegada dividit

en tres, ofereix al lector tot un material interessant que cal tenir en compte. En primer lloc, el tancament que suposa «la llista negra» on dona a conèixer 180 títols que ajuden a compilar bona part de tot el que s'ha publicat durant aquests darrers deu anys. Per si fora poc i aplicant les noves tecnologies, l'autor ofereix també un interessant llistat d'audiovisuals que s'han originat al voltant de les novel·les publicades i del gènere. Tot aquest cercle concèntric es rubrica amb la bibliografia general que ajuda –un cop més– a situar el lector en tot allò que s'ha dit i les fonts que s'han utilitzat.

Precisament, i sortint una mica del contingut del llibre, cal assenyalar la cabdal importància d'un assaig més de novel·la negra en català. A la raquítica bibliografia existent pel que fa a la reflexió –tan sols el *Catalana i Criminal* formava un catàleg del que hi havia fins l'any 2000– ara ja podem gaudir d'un estudi que continua en el temps i ajuda a fer extensible la presència de la novel·la negra en català com un gènere que es reivindica dins de les nostres lletres.

Esperem, doncs, que tota aquesta exuberant producció literària es converteixi també en l'aparició d'alguns assajos més sobre el gènere. En aquest sentit, em permetran no fer gaire cas del títol i esperar que, finalment, no tot hagi semblat un accident.

Àlex Martín Escribà

UNIVERSITAT DE SALAMANCA

A l'Anna, que ha après a conuiuere amb un sofà ple de llibres.

Havia llegit tants llibres de lladres i serenos que veia la vida com si fos una novel·la negra, una complicada trama amb bons, dolents i molta intriga.

Zanzibar pot esperar, XAVIER MORET

•Agraïments•

L'escriptura d'aquest llibre no hauria estat possible sense l'empenta i els ànims que sempre he rebut per a investigar sobre la novel·la negra en català de l'Àlex Martín, un dels pioners en aquest sentit i que s'ha pres la molèstia d'anar llegint el treball mentre l'anava escrivint. Seves són totes les millores i meus tots els errors; gràcies també al director de la Biblioteca La Bòbila, Jordi Canal, per haver-me acollit alguns horabaixes al seu despatx i haver-me aportat algunes lliçons de sociologia aplicada al voltant d'una plaça; gràcies al Javier Aparicio per una amistat que m'honora i per haver-me deixat que li exposàs el plantejament del llibre en un dinar al carrer Ferran de Barcelona; gràcies a l'Agustí Vehí per haver-li pogut explicar el projecte i haver-me recomanat alguns llibres durant un magnífic dinar i sobretaula a la seva casa de Pont de Molins on em va ensenyar bona part de l'Empordà, i a la Marie, per l'acollida i per l'arròs; gràcies al Jordi Ferré,

editor de Cossetània, que em va enviar una pila de llibres notable, així com també els editors de Base i A Contravent i Meteora i Pagès; gràcies a la Berta Bruna, de Columna, i a tots els caps de premsa del grup 62 per les facilitat per aconseguir exemplars, com també gràcies a la Neus Chordà d'Ara Llibres; gràcies al Xavier Aliaga per haver-me posat sobre la pista d'algun llibre via bloc, i finalment gràcies a tots els autors, amb molts dels quals m'uneix una bona amistat, per haver volgut explicar aquest país a través del gènere negre. I un agraïment molt especial al director del *Diari de Balears*, Miquel Serra, i al coordinador de «L'Espira», Josep Maria Llauredó, perquè mai no m'han imposat cap llibre per ser ressenyat i sempre m'han donat tota la llibertat per difondre la novel·la negra en la nostra llengua des de les pàgines del suplement de cultura.

Sebastià Bennasar

Una nova novel·lística per a una nova realitat

«Un dels pitjors dies de la meva vida va ser quan vaig arribar a la comissaria i els del torn de nit havien detingut uns quants joves sud-americans que s'havien esbatussat de valent en una discoteca llatina. Vaig entrar i els vaig dir si no creien que un dia normal hauria de començar d'una altra manera, amb una dutxa, un bon esmorzar i de cap a classe. Llavors un d'ells em va mirar i em va dir:

–Amb el degut respecte, oficial, jo he vist com assassinaven el meu pare, com apallissaven la mare i com violaven la meva germana. Creu que vostè pot explicar-me com és un dia normal? Si vol fer alguna cosa per mi, dugui'm un cafè.»

La frase podria haver estat extreta de les pàgines de qualsevol bona novel·la negra que es vanti de ser-ho, però el problema és que és real i la va pronunciar un jove detingut en una capital de comarca de Catalunya on viuen menys de 35.000 persones. El sotsinspector de la Guàrdia Urbana que me la va contar fa uns mesos ho explica amb un punt de coentor als ulls perquè allò suposava un gran fracàs. I és que avui en dia quasi res als Països Catalans és com era fa deu anys.

Els pioners de la novel·la negra en català, Rafael Tasis, Manuel de Pedrolo i Jaume Fuster, respectivament, començaren a conrar el gènere absolutament convençuts de la utilitat d'aquesta narrativa per crear un nínxol de nous lectors

en la nostra llengua. Creien que així s'aconseguiria un nou públic lector que eixamplaria la base de la piràmide i atorgaria més gent coneixedora del català i que l'incorporaria amb normalitat a les seves lectures, a banda que a través de la crítica social es faria política i s'incidiria en una determinada manera de fer país.

Passats els anys i a la vista del resultat de projectes com la primera etapa de la Cua de Palla –va haver de plegar per manca de compradors–, podem afirmar que Tasis i Pedrolo anaven errats i que només Jaume Fuster va aconseguir l'extensió i la creació d'una nova massa de lectors en català a partir de la publicació de *De mica en mica s'omple la pica* l'any 1972.¹

Seria injust no reconèixer el paper fonamental de Tasis, Pedrolo i Fuster en el present de la novel·la negra en català. La seva influència ha estat vital per nombrosos motius: d'una banda la demostració que és possible crear novel·les negres en català. De l'altra, la constatació que existeix una manera pròpia de referir-se i de crear un imaginari propi en llengua catalana per a les novel·les de lladres i serenos.

També seria injust no reconèixer que els seus vaticinis eren certs, que tenien raó, sols que estaven errats d'època. Avui per avui, la novel·la negra és un dels gèneres més populars i amb major nombre de lectors –potser hauríem de dir lectores perquè en el nostre país la gran massa de consumidores de novel·les de gènere són dones. Fenòmens com el gran èxit d'Stieg Larsson o la sèrie de Donna Leon confirmen que en l'actualitat, en tots els territoris de parla catalana, existeix una gran massa de consumidors de novel·les negres, en totes

1. És el mateix any que neix un personatge fonamental i cabdal per a la novel·la negra mediterrània: Pepe Carvalho, de Vázquez Montalbán.

les seves modalitats. I que mentre hi ha hagut un gran èxit de les literatures que ens han arribat de fora, també s'ha anat consolidant una indústria local d'escriptors de gènere que abasten la totalitat del territori on es parla català i que ens mostren propostes i idees ben diverses i variades. A tot això s'hi ha d'afegir l'extensió generalitzada del coneixement de la llengua catalana entre la totalitat de la població que ha seguit ensenyament reglat des de l'arribada de la democràcia i que ha fet que, ara sí, s'eixamplés la base de la piràmide.

Bona part d'aquests escriptors han intentat explicar el canvi del nostre país i de la nostra societat en aquests darrers deu anys, uns canvis múltiples que han fet que frases com les de l'inici es puguin produir amb una certa freqüència arreu del territori. Uns canvis, però, que també han propiciat que la indústria del porno s'hagi hagut de transformar perquè els hàbits de consum també ho han fet, o que ja haguem assistit a l'emergència de les noves generacions que mai no compraran un disc de música perquè el que ara s'escolta és el simple *single* davallat de la xarxa en forma de *download* compatible amb qualsevol dels múltiples reproductors que també canvien a marxes forçades buscant noves innovacions per mantenir la quota de mercat.

La intenció de les pàgines que segueixen és mostrar com en els darrers deu anys la novel·la negra en català ha viscut una nova transformació que l'ha conduïda a guanyar premis comercials de primer ordre i a figurar amb tota tranquil·litat en els catàlegs generalistes de les editorials del país, una vegada desaparegudes les grans col·leccions que inicien la trajectòria als anys 80, potser l'època de major esplendor si ens fixem en el component industrial del gènere, exemplificat en una col·lecció com La Negra de La Magrana, que va

dirigir Jaume Fuster i que suposà la primera font d'ingressos generosa i estable per als autors de novel·la negra en català.

Com és lògic, i si entenem la novel·la negra com la gran novel·la social del nostre temps, aquesta no pot desvincular-se dels principals canvis socials que s'han registrat en el nostre país amb nom plural. Així les coses, el que pretenem és, a partir de les temàtiques de les novel·les negres i de les realitats que descriuen, veure com incorporen moltes vegades amb una sorprenent velocitat els canvis que s'han duit a terme en la societat que els serveix d'escenari: urbanisme salvatge, dicotomia entre camp i ciutat, la transformació de la ciutat, la immigració, la corrupció política, el periodisme-fems, la crítica als models econòmics... tot això està ben present en les novel·les escrites originalment en català en els darrers deu anys, una dècada d'allò més convulsa en tot el país que ens ha duit en l'àmbit polític des de dos tripartits a Catalunya i dos pactes de progrés a les Illes fins a les majories absolutes del PP a València i la persecució de la catalanitat; des de la corrupció als projectes faraònics a les ciutats; i des de la defensa de la llengua fins a la seva oposició més frontal. Tot això ha passat en el moment en què hem tingut més informació que mai i més complicacions per a destriar-la que mai i en un moment on està naixent un nou ésser humà vinculat a les tecnologies 2.0 i a la vida als no llocs. Aquests canvis requereixen una nova novel·lística i una nova manera d'enfrontar-se a la realitat. Potser partir del gènere negre sigui una de les maneres de contemplar-la i criticar-la. Sigui com sigui, els lectors (les lectores) ara sí que ja existeixen.

El món també ha canviat de forma substancial en aquesta dècada. Hem assistit a la consolidació definitiva del model capitalista, a la transformació absoluta dels països a

l'òrbita soviètica i hem vist com el terrorisme, amb els punts àlgids dels atemptats de l'11 de setembre de 2001 a Nova York i al Pentàgon o de l'11 de març de 2003 a Madrid, s'ha convertit en una de les principals amenaces d'aquest sistema capitalista, tot i que sovint s'ha fet servir com a simple excusa. L'islamisme i especialment l'islamisme radical s'ha convertit en un altre dels grans focus de poder i estam assistint a la multipolarització de les grans potències: als EUA i a Rússia (els dos eixos de poder tradicionals des del 1945 fins al 1989) se'ls ha sumat el gegant xinès, el Brasil sembla que tenguim moltes coses a dir en un futur no gaire llunyà –potser en el bienni comprès entre el Mundial de Futbol del 2014 i els Jocs Olímpics del 2016– i les economies del sud-est asiàtic continuen imposant la seva força.

La crisi econòmica, la multiplicació de guerres –des del Golf fins a l'Afganistan passant pels centenars de conflictes africans i europeus (Geòrgia i Txetxènia, per posar dos casos)–, l'escalfament global i els moviments antiglobalització, la revolució d'Internet i la psicosi generalitzada en el món occidental (el cas de la grip del pollastre o de la grip A, el mal de les vaques boges i altres histèries col·lectives vinculades al consum alimentari) també són factors que hem de tenir en compte i que apareixen, ni que sigui de forma tangencial, en les novel·les. L'abaratiment dels preus dels vols, les companyies de *low cost* i els nous cotxes i *gadgets* també han provocat que el món sigui cada vegada més petit i més còmode i que el viatge (curt o llarg) sigui també un referent en aquestes obres, encara que de vegades la natura, amb nom impro-nunciabile de volcà islandès, ens recordi que és sàvia –incís, a través d'un volcà islandès va ser per on els protagonistes de Juli Verne iniciaren el seu descens al centre de la terra. I per

descomptat hi ha la transformació dels habitants d'aquesta societat en éssers consumidors de primer ordre que fins i tot han comptat amb una nova moneda com és l'euro. De tot això parlen també les novel·les negres escrites a casa nostra i potser sigui una de les maneres possibles d'intentar entendre la coetaneïtat en què vivim.

Sigui com sigui, allò que no podem oblidar és que a la Mediterrània fa prop de tres mil·lennis que ens dedicam a allò que Raymond Chandler definí com a «el simple art de matar»² de forma documentada en obres literàries (de forma anònima i sense plasmació en obra d'art, fa molt més temps). Certament, les perspectives han canviat de forma notable, però les societats insulars continuen igualment tancades i hi ha elements de pervivència i similituds antropològiques ben notables entre Sicília, Sardenya, Còrsega i les Balears;³ i encara avui podem trobar bona part de la pervivència dels sistemes d'honor en les societats rurals peninsulars. A més a més, la globalització del crim, la internacionalització dels conflictes i l'explotació massiva del sòl han permès crear una altra delinqüència específica que té molt sovint en el turista la víctima i l'excusa: és a dir, la víctima de la petita delinqüència i l'excusa per permetre la gran delinqüència.

En el pròleg al llibre *Atracadores*, de Carles Quílez, el magistrat Guillem Vidal Andreu assegura que

«no sembla dubtós que si la classe social influeix en el delinqüent influeix també en la classe de delicte, encara que el tractament penal i encara el penitenciari siguin –i hagin de ser-ho– diferents.

2. Chandler, Raymond, *El simple arte de matar*, Universidad de León, 1996.

3. A Mallorca, la frase «t'enviaré un eivissenc» encara avui en dia és sinònim i eufemisme de «t'enviaré un sicari», segons em va explicar el poeta Manel Marí.

Si la classe social baixa incrementa el factor de risc dels delictes patrimonials d'apoderament, per exemple, la mitjana funcional incrementarà els de prevaricació i l'alta els societaris, els fiscals, el tràfic d'influència, etc, patrimonialitzant els anomenats delictes de coll blanc.»⁴

Els fets dels darrers deu anys han demostrat que el jutge té raó. Actualment tenim una pervivència notable dels delictes comesos per les classes socials més desfavorides i que són clàssics: robatoris, homicidis, assassinats, atracaments, cartisme, tràfic de drogues a petita escala... que conviuen amb el simpàtic desfilat davant les autoritats judicials de bona part de la nostra classe política per delictes de corrupció en qualsevol de les seves vessants fins al punt que sovint els diaris tenen més pàgines a la secció de tribunals que no a la de política. La consolidació d'Internet, la ciberdelinqüència i l'extensió universal de les xarxes delictives –des de la pederàstia fins al terrorisme– i el delictes econòmic acaben de conformar un panorama fascinant per a l'escriptura de novel·les negres que vulguin explicar el país i que permeten que la novel·la negra no hagi d'estar vinculada de forma exclusiva a la gran ciutat. No oblidem que si avui la xarxa social Facebook fos un país, amb els seus més de 200 milions d'usuaris actius ocuparia el sisè lloc en la classificació mundial per darrere de la Xina, l'Índia, els EUA, Indonèsia i Brasil. Actualment existeix una cohort d'al·lots i al·lotes que quan accedeixen al món laboral han dedicat ja unes 5.000 hores de la seva vida a jugar a la PlayStation, han intercan-

4. Quílez, Carles, *Atracadores*, Cossetània, Valls, 2002. En la totalitat d'aquest treball s'ha optat per traduir les cites al català, independentment de l'idioma del text original.

viat 250.000 correus electrònics, missatges instantanis o SMS, han emprat el mòbil durant més de 10.000 hores i han navegat per Internet unes 3.500 hores,⁵ però tampoc no podem oblidar que aquesta ha estat una dècada on la gent ha pres el carrer amb molta força, descontenta en tot moment de les forces polítiques i les seves actuacions. Hem tingut manifestacions contra la Guerra d'Irak i contra la globalització, contra el Pla Bolonya, contra els mossos d'esquadra, contra les mentides en els atemptats de l'11-M, contra la corrupció i per salvar el Cabanyal o el jutge Garzón o la multitudinària del 10 de juliol de 2010 a Barcelona en contra de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut de Catalunya i també n'hem tingut de signe contrari, a favor de la vida i contra l'avortament o a favor de les famílies i contra els matrimonis gais. Tot canvia i aquestes intenten ser, també, unes pàgines sobre la mutació.

5. Verdú, Vicente, *El capitalismo funeral*, Anagrama, Barcelona, 2009, p. 160.